

Cercetarea monografică regională interbelică: cazul bănăţean

Carmen Albert*

Universitatea „Eftimie Murgu” din Reşiţa

Abstract: *In the interwar Romania, Dimitrie Gusti and his collaborators founded The Sociological School of Bucharest, based on monography as research and intervention method. In Banat, the monographical research was institutionalised through Social Institute Banat-Crişana who, due to its performances and its presence in this region's culture, becomes a true landmark of Banat culture and an institution that gave individuality to this province. Our paper intends to analyse the way in which Sociological School of Bucharest influenced the monographical research in different regions of Romania with a focus on Social Institute Banat-Crişana and its leader, Cornel Grofşorean. We'll analyze moments like: creation, the option for a research method, its journal, creation of Royal Foundation branches and also the manner in which the professional and personal relationship between Grofşorean and Dimitrie Gusti influenced this institution. Using qualitative content analysis on archive documents, our paper reveals the influence that Sociological School of Bucharest had on Social Institute Banat-Crişana and also the regional specificity of this institute. The monographical method proposed by Gusti receives in Banat some different attributes that makes it different from the original method. Through this paper we intend to offer a better knowledge of Social Institute Banat-Crişana and a better representation of this institution on the map of interwar Romanian sociology.*

Keywords: Monographic Campaigns; Social Institute Banat-Crişana; Cornel Grofşorean; Applied Research; Archive's Documents.

Cuvinte-cheie: campanii monografice; Institutul Social Banat-Crişana; Cornel Grofşorean; cercetare aplicată; documente de arhivă.

Cercetarea monografică interbelică, iniţiată şi dezvoltată de Dimitrie Gusti şi colaboratorii săi, a reprezentat fără îndoială una dintre cele mai importante contribuţii la dezvoltarea sociologiei aplicate europene atât prin originalitatea sistemului teoretic, a conceptelor şi ideologiei, cât şi prin complexitatea tehnicilor utilizate, a instrumentarului şi, nu în ultimul rând, a perspectivei interdisciplinare prin care această metodologie de teren s-a făcut remarcată. Benefic pentru sociologia românească este nu numai că s-a creat o şcoală cu renume internaţional, dar şi faptul că elita intelectuală din România acelei

vremi a înţeles necesitatea propagării sistemului ideologic gustian şi a metodologiei de cercetare în teren, astfel încât Institutul Social Român fondat în 1921 (Bădina şi Neamţu, 1967, 83) a fost urmat de constituirea altora care au practicat aproximativ aceeaşi metodologie de cercetare în Transilvania, Basarabia şi Banat.

În studiul de faţă ne propunem să aprofundăm influenţa pe care Institutul Social Român prin personalitatea lui Dimitrie Gusti a exercitat-o faţă de cercetarea aplicativă din Banat care a început direct cu instituţionalizarea acesteia prin înfiinţarea

* Universitatea „Eftimie Murgu” din Reşiţa, Facultatea de Teologie, Ştiinţe Sociale şi ale Educaţiei, Piaţa Traian Vuia, nr. 1-4, Reşiţa. E-mail: albertcarmen89@gmail.com.

Institutului Social Banat-Crișana, cea mai importantă și mai activă instituție pe care Banatul și-a creat-o după Unirea din 1918. Influența s-a concretizat prin câteva direcții legate de îndrumarea cercetărilor monografice bănățene, existența unor similități și complementarități în abordarea monografică a comunităților sătești, remarcându-se originalitatea cercetării bănățene în efortul de a adapta sistemul gustian la realitățile de teren specifice regiunii și nu în ultimul rând evocarea unor particularități ale relației dintre Dimitrie Gusti și Cornel Groșorean, care a depășit cadrul oficial impus de obiectivul comun monografierea, trecând de mai multe ori în planul personal, al unei vieți agitate în contextul național și internațional de atunci. Considerăm că această abordare, pe lângă altele, va contribui la înțelegerea corectă a unor evenimente, fapte și realizări, asupra cărora studiile de istoria sociologiei românești s-au concentrat cu atenție doar în ultimii ani, rămânând însă destul teren de recuperat în acest sens. Se impune astăzi o reevaluare a studiilor cosmetizate ideologic până în 1989, completarea lor cu informații inedite în ceea ce privește Școala sociologică de la București atât din perspectiva istoriei sociologiei, cât și a sociologiei istorice de pe o platformă susținută documentar. Doar așa se pot întemeia considerații pertinente care să ilustreze contribuția acesteia la dezvoltarea sociologiei românești și implicit cea europeană. Dacă „*centrul*” de la București a mai fost analizat din acest unghi (Rostás, 2005, 196), în ceea ce privește filialele Școlii din țară, îndeosebi cea bănățeană, mai sunt multe de spus.

Influența școlii gustiene în Banat după constituirea Institutului Social Banat-Crișana a contribuit la conturarea identității bănățene în perioada interbelică, astfel că în esență ce urmează considerăm că punctele esențiale ale acestei influențe pot fi: evaluarea beneficiilor relației bănățenilor cu Institutul Social Român și Dimitrie Gusti ce va fi prezentată respectând ordinea cro-

nologică începând cu anul 1932, anul înființării Institutului Social Banat-Crișana, organizarea campaniilor monografice, publicațiile, legiferarea Serviciului Social, regionalizarea cercetării monografice, relația institutului cu Fundațiile Regale. Cel care se va evidenția cu precădere în centrul acestei relații a fost primarul de atunci al Timișoarei și viitor lider al institutului timișorean, Cornel Groșorean.

Interesul pentru Institutul Social Banat-Crișana nu este de dată recentă, diferitele abordări s-au axat pe aspecte legate de activitatea acestuia (Bejan și Bejan, 1983, 81-90), a raporturilor juridice cu alte instituții (Ruja, 1987, 125-155), a cercetărilor de cultură populară (Negru și Pop, 1987-1990, 1991, 175-189) sau chiar au constituit abordări monografice. Între acestea se distinge lucrarea lui Andrei Negru (Negru, 1999), care ilustrează o pagină din istoria sociologiei românești ce încadrează Institutul Social Banat-Crișana într-o tematică mai largă care privește instituționalizarea cercetării sociale în Transilvania și Banat. Chiar dacă nu face referire la toate documentele de arhivă care au aparținut acestui institut, lucrarea este valoroasă, fiind prima abordare de tip monografic, remarcându-se capitolul dedicat Revistei, o excelentă analiză cantitativă a acesteia cu nuanțările de rigoare asupra principalelor teme de cercetare, știință și cultură, fără de care o eventuală istorie a presei bănățene nu se poate scrie.

O altă lucrare dedicată acestui institut bănățean, din perspectivă sociologică, o reprezintă cea semnată de Carmen Cornelia Bălan (Bălan, 2001) care se remarcă prin anexele documentare importante, din care cel puțin una, cea dedicată lui Cornel Groșorean, deși incompletă, are meritul de a constitui un punct de plecare pentru viitoare cercetări.

O altă abordare din perspectivă istorică integrează acest institut în mișcarea mai largă a cercetării monografice în Banat pe o durată de aproape un secol, unde în perioada interbelică se evidențiază cu claritate activitatea Institutului Social Banat-Crișana (Albert, 2002, 198).

Fără să aibă pretenții de exhaustivitate, volumul bazat pe documente de arhivă inedite este o analiză calitativă în care se etapizează cercetarea monografică pe două direcții importante: istorică și socială, în cadrul ultimei distingându-se firește Institutul Social Banat-Crișana.

Pe lângă aceste abordări desigur se mai pot aduce completări, lucrările menționate nu epuizează nici pe departe subiectul istoriei sociologiei românești în care o contribuție remarcabilă a avut-o și acest institut, raporturile pe care acesta le-a avut cu Institutul Social Român, cu celelalte institute similare, precum și alte teme de interes care pot face obiectul cercetării istorice și sociologice deopotrivă.

Pentru a surprinde obiectivele de mai sus, cercetarea noastră are la bază o analiză calitativă a informațiilor oferite de fondurile de arhivă, de instituții din Caraș-Severin și Timiș, de Biblioteca Academiei Române din București, conținând informații inedite, periodicele vremii și desigur sursele publicate care, deși au apărut mult mai intens în ultimii ani, nu au epuizat informația inedită. Documentele Institutului bănăţean oferă o serioasă bază documentară oferită de generația interbelică, o informație comprimată în statistici și cercetări sociologice, care ar putea să ofere un răspuns întrebărilor: cercetările monografice bănăţene au fost cu adevărat realizate după metoda monografică gustiană? Cât și cum a influențat Școala Monografică de la București cercetările regionale, în cazul nostru pe cele din Banat? Sunt întrebări prin ale căror răspunsuri sperăm ca Institutul Social Banat-Crișana să fie mai bine reprezentat pe harta sociologiei românești interbelice, alături de grupul de la Cernăuți, sociologia de la Cluj, mereu în atenția cercetărilor recente.

Particularități în cercetarea monografică din Banat

Necesitatea înființării unui Institut de cercetări sociale la Timișoara nu a fost

decisă neapărat de aceleași motivații care au determinat și crearea Institutului Social Român la București. În momentul în care Cornel Groșorean a hotărât că este necesar acest lucru, existau alte rațiuni decât a avut Gusti în 1921. Însemnările personale ale lui Cornel Groșorean și setul consistent de scrisori ale acestuia relatează explicit motivul, acela de a veni în sprijinul minorității românești din Iugoslavia și prin extindere a minorității românești de pretutindeni, într-o Europă în care statutul minorităților în general și situația lor putea influența ușor geopolitica internațională, declanșând noi conflicte. Românii din Iugoslavia se aflau în situația în care erau singurii fără reprezentare la Congresul Naționalităților de la Geneva (Albert, 2010, 157). Implicarea singulară a lui Cornel Groșorean în această problemă, de pe pozițiile unui intelectual fără nicio demnitate publică – la data respectivă nu mai deținea nicio funcție –, doar din dorința de a veni în ajutorul „*unor români năpăstuiți de guvernul iugoslav*”, a avut un rezultat ce putea fi ușor anticipat. Eșecul acțiunii sale a dus însă la constituirea unui institut ale cărui performanțe, evidențiate de Dimitrie Gusti însuși, au depășit cu mult pe cele ale altor institute similare din România. Încă din 1930, deci cu doi ani înainte de fondarea Institutului Social Banat-Crișana, Groșorean s-a pronunțat într-o scrisoare privind necesitatea înființării unui institut care să aibă și o secție pentru studiul minorităților sau măcar sub forma unei secții a Institutului de Sociologie din București la Timișoara (Albert, 2009, 51). Faptul că s-a gândit la ultima variantă nu a fost o întâmplare. Dimitrie Gusti era celebru în epocă, marile campanii monografice organizate sub egida Institutului Social Român de la Goicea-Mare – 1925, Rușetu – 1926, Nerej – 1927, Fundu-Moldovei – 1928, Drăguș – 1929 și Runcu – 1930 (Caraioan, 1971, 77-85) erau de notorietate, iar în situația dată, a necesității reformării satului la care se mai adăuga și contextul politic agitat al perioa-

dei interbelice în care revizionismul maghiar era manifest exprimat, orientarea în altă direcție ar fi fost o greșeală. Era timpul unor acțiuni hotărâte, care să depășească simpla luare de atitudine sau critici verbale îndreptate către decidenții politici. Chiar și aceștia trebuiau să-și întemeieze argumentele pe realități concrete din teren pe care cineva trebuia să le cerceteze și să le exprime statistic. Nu a fost doar punctul de vedere a lui Groșorean. La ședința din 7 februarie 1932 (Biblioteca Județeană Timiș – BJT, 1932-1946), unde Groșorean a invitat elita timișoreană în frunte cu binecunoscutul medic Iosif Nemoianu, ordinea de zi consemnează la primul punct: *Expunere de motive pentru înființarea Institutului Social la Timișoara pentru Banat și jud. Arad*. Procesul-verbal în cauză arată că intervențiile participanților la discuție s-au concentrat pe noua denumire a instituției și nu pe specificul ei, existând astfel mai multe variante: Institut Social-Cultural, Cerc de studii al Banatului și Crișanei, Institut Cultural, Cerc de studii, Institut Cultural de Vest, Institut Social Bănățean. Era limpede pentru toți că se vor cerceta realitățile din teren, că modelul îl va reprezenta Institutul de la București, iar metoda de cercetare nu poate fi decât cea monografică, singura în măsură să colecteze informații viabile pe baza cărora apoi să se poată interveni în teren. Statutele de asemenea au fost gândite după modelul Institutului Social Român, ca și structura secțiilor, precum și necesitatea unei reviste după modelul revistei „Viața Românească” de la Iași, în lipsa „Sociologiei Românești” care încă nu exista. Dimitrie Gusti a fost informat de acest demers, mai mult decât atât în cadrul unei ședințe la București la sediul Institutului Social Român trebuia să acorde recunoașterea Institutului Social timișorean. Starea sănătății sale nu i-a permis acest lucru, după cum rezultă într-o scrisoare trimisă de Anton Golopenția (BJT, 1932-1946), nici atunci, nici mai târziu când a fost invitat să studieze statu-

tele viitorului institut social. Cu toate acestea, la festivitatea de inaugurare a noului Institut la 21 mai 1932, Dimitrie Gusti însoțit de Alexandru Costin, secretarul general, a ajuns la Timișoara unde într-o atmosferă de sărbătoare a rostit un discurs publicat în întregime în primul număr al Revistei Institutului Social Banat-Crișana în care încuraja și îndemna spre consecvență în atingerea obiectivului, acela al: *„documentării metodice asupra tuturor problemelor vieții sociale și politice din acest colț de țară care va oferi un vast câmp de documentare științifică”* (Groșorean, 1933, 30). Se enunță așadar viitorul program de cercetare care va avea susținerea convenită de la București. Crearea acestui institut la Timișoara a fost gândită sub auspiciile Politehnicii din localitate în lipsa unei Universități, astfel că multă vreme rectorul acestei instituții de învățământ superior era președintele de drept al Institutului. Acesta a fost la început Victor Blașian. Exista astfel o autonomie în organizare lui de la început precizându-se că raporturile cu Institutul Social Român vor fi doar de colaborare. Institutul Social Banat-Crișana nu va funcționa ca o filială! Ceea ce s-a și întâmplat. Câteva luni mai târziu, lui H. H. Stahl care conducea campania monografică de la Drăguș i se trimite de la Timișoara o adresă prin care se cere permisiunea ca doi-trei membri să asiste la lucrări pentru a se familiariza cu metoda de cercetare (BJT, 1932-1946). Nu a fost singura dată că se apela la specialiștii de la București. În 1934, Ilie Ghenadie de la Institutul bănățean a fost detașat la Institutul de Demografie și Recensământ condus de Sabin Manuilă pentru a se iniția în cercetarea statistică (Albert, 2009, 358), iar pentru alte detalii ce țineau de formulare, bibliografie de specialitate sau delegați specialiști în campania monografică s-au contactat membri marcanți ai Școlii de la București: Traian Herseni, Octavian Neamțu, H. H. Stahl, Anton Golopenția. Independența Institutului bănă-

ţean față de Bucureşti se impunea datorită particularităţilor regiunii unde metoda monografică preconizată de Gusti și colaboratorii săi trebuia modificată. La împlinirea a 11 ani de activitate a acestui institut, Grofşorean a mai precizat încă o dată foarte clar: „...Scopul permanent al Institutului dela început până în zilele noastre a fost și va rămâne și pentru viitor: cercetarea realității sociale la teren, folosindu-ne întotdeauna de metodologia d-lui prof. Gusti, cu mici abateri dela principiile Școlii de Sociologie dela București” (Grofşorean, 1943, 2).

După unele discuții între Cornel Grofşorean și Dimitrie Gusti lucrurile s-au clarificat. La București, admite Grofşorean, se face și știință, prestigiul internațional al Institutului Social Român era binecunoscut, la Timișoara unde nu exista nicio universitate și monografiștii erau reprezentați de specialiști angajați în diferite profesii, nu se putea decât cercetarea empirică și intervenția acolo unde se impunea (Grofşorean, 1938, 10). Din fericire metoda de cercetare pe „cadre” și „manifestări”, concepută de Gusti, îngăduia cu multă suplețe redimensionarea pe asperitățile terenului, dovedind o adaptabilitate remarcabilă.

Tot o particularitate în activitatea monografiștilor bănăţeni a reprezentat și unitatea socială ce trebuia investigată, optându-se pentru monografierea problemelor întâlnite, acestea luând locul „satului”, „familiei” etc. Problemele tipice Banatului au atras atenția cu mult timp înainte de înființarea Institutului bănăţean, producându-se în timp o deviere a problematicii ce trebuia studiată dinspre situația minorităților spre realitățile sociale. Problema minorității românești din Iugoslavia și Ungaria nu a fost abandonată, D. Gusti a fost contactat în această chestiune, însă nu avem nicio dovadă dacă a manifestat interes (Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale – SJCSAN, 1930).

Această particularitate în cercetarea bănăţeană i-a aparținut se pare lui Anton

Golopenția care după câțiva ani a evidențiat virtuțile acesteia conectându-le la necesitatea unei administrații diferențiate: „*Avem nevoie de o administrație mai maleabilă nu numai în cazul Banatului ci și a tuturor celorlalte ținuturi mărginașe și la fel și în cazul ținuturilor din mijlocul țării. De o administrație care să nu mai treacă cu vederea neajunsuri proprii unui singur ținut (...) sau să impună dispozițiile dictate de împrejurările unei părți a țării și celorlalte*” (Golopenția, 1937, 530). Această nouă paradigmă de cercetare îl va face celebru în cadrul Școlii Sociologice, dar va marca și o ruptură în relațiile cu Dimitrie Gusti care a înțeles în cele din urmă raționalitatea noului principiu de investigare (Rostás, 2000, 77) ce se va materializa curând cu proiectul organizării cercetării în 60 de sate românești (Stahl, 1971, 88). Astfel de „probleme” specifice Banatului admise a se investiga erau: sporul demografic redus, relațiile românilor cu minoritățile, pierderea sentimentului de apartenență națională, care vor constitui teme de cercetare pe întreaga existență. Posibil că Institutul Social Banat-Crișana a aplicat înaintea Institutului Social Român cercetarea „problemelor”, dată fiind relația extrem de apropiată dintre cei doi bănăţeni Grofşorean și Anton Golopenția, pe care de altfel i-a și dat drept exemplu (Golopenția, 1937, 531).

În general corespondența dintre Cornel Grofşorean și Dimitrie Gusti, intensă pe parcursul existenței Institutului Social Banat-Crișana, în intervalul 1932-1936, este axată pe probleme concrete legate de tehnica de monografiere, fie că era vorba de imprimare (foi de familie, chestionare) sau primirea de sume de bani, fie din necesitatea consultanței în probleme de strategie și metodologia cercetării. Din fericire, unele scrisori trimise de la Timișoara echivalează cu adevărate rapoarte sau memorii bogate în informații, ceea ce ne permite acum o analiză concretă. Cornel Grofşorean l-a consultat și în alte probleme pe Gusti decât cercetarea monografică, cum

ar fi: contopirea Facultății de drept de la Oradea cu cea de la Cluj, aparent un fapt banal, dar care a marcat opinia publică din Banat considerând gestul o adevărată sinucidere politică. În accepțiunea lui Grofșorean, granița de vest, care trebuia apărată de iredentismul maghiar, ar fi rămas vulnerabilă prin schimbarea compoziției etnice a populației, chiar rugându-l pe Gusti să intervină în acest sens pentru ca la eventualele tratative de pace absența românilor să nu influențeze eventualele cedări teritoriale (Albert, 2009, 129).

În general, cererile se înmulțesc mai ales după anul 1934 când Dimitrie Gusti devine Președintele Fundațiilor Culturale Regale, aflându-se în relații privilegiate cu Palatul Regal (Stahl, 1981, 360). Atunci Institutul bănățean a primit și o sumă de bani (SJCSAN, 1934), gest încurajator, astfel că Grofșorean a mai solicitat fonduri pentru achiziționarea unei tipografii sau necesitatea apariției unui ziar care să publice în limba maghiară pentru a contrabalansa propaganda revizionistă foarte activă la adresa României. Deja în 1935, după trei ani de la înființare, Dimitrie Gusti era încântat de felul în care decurgea relația cu Timișoara și de realizările acestuia: „*N-am putut lăsa să vină un colaborator al nostru, dl. Neamțu fără să nu vă strâng mâna, măcar prin scris și să vă asigur de constanta mea admirație pentru opera ce ați făcut-o la Timișoara*” (Albert, 2009, 339). Alte schimburi epistolare între cei doi în care își mărturiseau gânduri, sentimente, trăiri ne conduc la ideea unei relații aproape de prietenie între cei doi. Mai târziu în 1939, în semn se prețuire, Cornel Grofșorean este chiar invitat să susțină o prelegere la cel de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie care ar fi avut loc la București, pentru care a pregătit un material științific intitulat simplu: *Cercetarea satului bănățean* (SJCSAN, 1938).

Campaniile de cercetare monografică

Cele șapte campanii monografice efectuate de institutul bănățean, respectând metodologia gustiană de cercetare privind structura echipelor, tehnica de cercetare, instrumentarul, redactarea rapoartelor, discuțiile comune, s-au finalizat cu două volume editate și numeroase studii publicate în Revista Institutului. Prezența lui Dimitrie Gusti s-a resimțit din nou, de la prima campanie, cea de la Belinț, până la ultima, cea de la Naidăș. La încheierea celei dintâi, Dimitrie Gusti a fost prezent alături de Sabin Manuilă rostind câteva cuvinte de admirație despre munca monografiștilor (Montani, 1934), făcând referire la performanțele lor și la faptul că aceasta constituia o adevărată surpriză, iar la ultima este chiar solicitat să intervină la Ministerul Propagandei pentru obținerea unei subvenții necesare editării volumului, și să prefățeze monografia, propunere pe care Gusti a acceptat-o (Albert, 2003, 362).

Tot în cadrul acestei relații, Institutul Social Banat-Crișana a participat la expoziția organizată de Fundațiile Regale, inaugurată în prezența regelui Carol al II-lea, cu exponate din munca de teren a echipelor studentești, trimițând propriile materiale de pe teren din campania de la Belinț, iar cu ocazia înființării revistei „Sociologie Românească” a fost personal invitat să redacteze un material despre cercetările de la Belinț și în general „*să cuprindă cât mai multe date și fapte*” (SJCSAN, 1935, 1), mărturie a recunoașterii profesionalismului său.

Cercetarea monografică regională

Adoptarea legii Serviciului Social în perioada de ministeriat a lui Dimitrie Gusti și crearea Institutului de Cercetări Sociale al României a marcat o nouă etapă în

relația bănăţenilor cu Institutul Social Român, de data aceasta producându-se și afilierea instituțională. Institutul Social Banat-Crișana și-a pierdut autonomia, legea în cauză producând efecte și prin federalizarea institutelor de cercetare sub egida Institutului Social Român (Albert și Leu, 1996, 381). Trecerea Institutului de la Timișoara sub autoritatea „centrului” de la București s-a realizat cu anumite convulsii, Groșorean având chiar un schimb furtunos de replici cu Traian Herseni care răspundea de relația cu Institutele Regionale (SJCSAN, 1937a, 7) și care nu înțelegea de ce din toate regionalele, tocmai ei își manifestă nemulțumirea. Aplicarea Legii, federalizarea și noua paradigmă de cercetare a avut drept consecință în Banat declanșarea unei campanii monografice cu răsunet. Nu se mai investiga un sat, ci o „țară” – „țara Almăjului”. Se punea în practică metodologia propusă de Anton Golopenția, de cercetare a unei „plase model”, inspirată din acțiunile medicului George Banu, directorul Institutului de Medicină socială (Rostás, 2005, 63-69). Campania din Țara Almăjului, cunoscută și sub numele de Campania de la Bozovici, organizată ca urmare a aplicării Legii Serviciului Social și a schimbării metodologice amintite, a reprezentat un moment culminant în activitatea Institutului bănăţean, care înțelegea să pună în practică noile comandamente generate de afilierea la un organism național, de data aceasta. Erau 16 localități care au fost cercetate aproape simultan, ceea ce a reprezentat un uriaș efort și a constituit o mare provocare pentru bănăţeni. Multe dintre materialele rezultate, de mare importanță, au rămas în manuscris, ele văzând lumina tiparului în ultimii ani (Albert, 2003), analiza lor relevând complexitatea demersului. Suspensarea legii după nici un an de la adoptare, a provocat multă nedumerire nu numai la Timișoara, dar și la București, însuși Dimitrie Gusti manifestându-și dezamăgirea în însemnările sale: „Am primit vizita

unui Subsecretar de Stat, care mi-a comunicat confidențial ca semn de mare stimă și admirație pentru mine și opera mea că „din ordin de sus”. Am înțeles (...) va începe o campanie în ziare împotriva Serviciului Social și care poate viza ordine și arestări” (Biblioteca Academiei Române – BAR, an necunoscut).

Fundațiile Regale Regionale

În 1937, Dimitrie Gusti care între timp devenise Directorul Fundațiilor Culturale Regale „Regele Carol” fiind preocupat de munca de teren și culturalizarea satelor a organizat o conferință pe această temă la care Groșorean a răspuns foarte prompt (SJCSAN, 1937b, 8). Din răspuns rezultă că nu numai că este de acord, dar propune și structura Comitetului de conducere, relațiile de subordonare, atribuțiile fiecăruia, organele de control și componența echipelor asupra căreia insistă cel mai mult. Ele trebuiau să fie județene formate dintr-un nucleu (economist, soră de ocrotire, asistent medical, agronom, gospodină, bucătăreasă) completat din trei în trei luni cu doi medici, un profesor sau învățător, precum și alți specialiști.

De dimensiunile unui adevărat memoriu, răspunsul a fost extrem de bine documentat, argumentându-se imposibilitatea „inventarii țării întregi” și punând în mod legitim câteva întrebări: „Incontestabil planul este grandios și din punct de vedere sociologic de mare însemnătate. Mai cu seamă că această inventariere este de cel puțin 6 ani contemplată. Întrebarea este însă: dacă se poate planul realiza? Prin cine /înțeleg materialul uman/ și cu ce mijloace financiare?” (SJCSAN, 1937b, 7). Urmează apoi un șir de calcule matematice care demonstau în final imposibilitatea realizării proiectului. Soluțiile propuse vizau raționalizarea cercetării prin împărțirea județelor în circumscripții monografice care să fie investigate de echipe de profe-

sioniști, astfel încât în cinci ani ar fi rezultat monografierea a 50 dintre circumscripțiile României, echipele fiind bineînțeles „*bonificate*”, deoarece la o asemenea întreprindere este nevoie de mijloace financiare. După activitatea de monografiere, realizări practice nu puteau efectua decât Fundațiile Regale prin echipe motorizate (Gusti, 1977, 55) după model italian, adică echipe ambulatorii dotate cu tehnică medicală, cinematografică, capabile să intervină după caz. Grofșorean face și o antecalculație privind costurile financiare pentru ca realizările în teren să devină viabile prin completarea eforturilor între Institutetele Sociale, Fundația Regală și Astra regională. Obiectivul final este pentru a convinge opinia publică și îndeosebi țărâ-nimea că se fac „*realizări obștești*”. După cum se poate constata, ideea realizării de către Gusti a „*monografiei națiunii*” prin cercetarea fiecărei localități rurale era socotită irealizabilă atât de colaboratorii săi direcți, cât și de cei aflați în provincie. Indezirabilitatea acestui proiect l-a făcut pe Anton Golopenția să se opună proiectului și să propună o soluție mult mai viabilă: monografierea regională și a satelor pilot (Golopenția 2002, 197), ceea ce va reprezenta un moment de cotitură în evoluția Școlii românești, acceptat și de Dimitrie Gusti, cum am precizat anterior.

Performanțele atinse în Banat în ceea ce privește cercetarea monografică sub auspiciile Institutului Social Banat-Crișana, nu ar trebui să surprindă dacă avem în vedere că exista o tradiție inaugurată încă din secolul al XIX-lea de autoritățile austriece care inițiaseră o asemenea mișcare încă din 1859 (Albert, 2002, 197) continuată apoi de alte acțiuni similare. Ceea ce se realizează acum, în prima parte a secolului al XX-lea, este sub semnul schimbării, al reformei, nu doar a constatărilor sau a justificării unor acțiuni poli-

tice. Remarcabil este faptul că bănățenii aplicând sistemul sociologic gustian, încercând să-l adapteze, de fapt au creat un altul care nu se conforma cu legea paralelismului cadrelor și manifestărilor. Specificul Banatului, ca regiune de frontieră cu diversități etnice și particularități culturale și sociale a determinat regândirea sistemului gustian prefigurându-se o schemă unică doar la nivelul acestei regiuni, ceea ce o diferențiază de „*centrul*” de la București. În utilizarea specialiștilor, în absența Universității care putea furniza studenți – viitori colaboratori, Institutul din Banat a găsit soluția salvatoare pentru campaniile de teren, constituindu-se astfel o altă particularitate față de Institutul de la București. Concentrarea de la început a cercetării pe „*probleme*” și nu pe „*unități sociale*”, a fost de asemenea alt element prin care monografismul bănățean s-a individualizat în raport cu sociologia gustiană, după cum orientarea Institutul Social Român spre un „atlas sociologic al națiunii” s-a concretizat în Banat prin alt deziderat: „*monografia graniței bănățene*”. Deci putem spune că Școala Sociologică de la București a inspirat fundamental activitatea de cercetare a bănățenilor de la institutul timișorean, care au preluat metoda monografică gustiană nu prin „*imitație*”, ci prin „*adaptare*”, dovădind originalitate și mai ales performanță, cu atât mai mult cu cât exista o autonomie reală a acestei instituții, dacă nu chiar independență cel puțin până în 1938. Desigur studiul de față nu și-a propus epuizarea acestui subiect, nici nu se putea, constituie însă o referință, credem, care dacă va fi urmat și completat cu alte abordări, ar fixa mai clar pe harta sociologiei românești interbelice locul acestui institut, cu atât mai mult cu cât deși există sinteze diverse în acest sens (Dungaci, 2008), o mențiune despre Institutul de la Timișoara nu există nici măcar la notele de la subsol.

Bibliografie

- Albert, C. (2002) *Cercetarea monografică din Banat (1859-1948)*. Reşiţa: Modus PH.
- Albert, C. (2003) *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, I. Timişoara: Mirton.
- Albert, C. (2009) *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, II. Timişoara: Mirton.
- Albert, C. (2010) Cornel Grofşorean şi problema reprezentării românilor la Congresul Minorităţilor de la Geneva. *Studii şi cercetări*, Zrenianin-Novi-Sad: ICRV, 157-187.
- Albert, C. şi Leu, V. (1996) *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenţia, Cornel Grofşorean şi Institutul Social Banat-Crişana (1932-1944)*. Reşiţa: Banatica, 381.
- Bădina, O. şi Neamţu, O. (1967) *Dimitrie Gusti: Viaţă şi personalitate*. Bucureşti: Tineretului.
- Bălan, C. C. (2001) *Institutul Social Banat-Crişana*. Timişoara: Argonaut.
- Bejan, A. şi Bejan, L. (1983) Învăţământul rural din Banat în cercetările Institutului Social Banat-Crişana. *Tradiţie şi inovaţie în cercetarea social-politică şi culturală. Studii documentare*, Timişoara: CCES, 81-90.
- Biblioteca Academiei Române (BAR) (an necunoscut) colecţia manuscrise, Fond „Dimitrie Gusti”, IX (21).
- Biblioteca Judeţeană Timiş (BJT) (1932-1946), colecţia manuscrise, mss.V, vol. 32.
- Caraioan, P. (1971) Profesorul Dimitrie Gusti şi Şcoala sociologică de la Bucureşti. *Sociologia militans*, IV, Bucureşti: Ştiinţifică, 77-85.
- Dungaciu, D. (2008) *Portrete şi controverse*. Bucureşti: Tritonic.
- Golopenţia, A. (1937) Două centre regionale de organizare românească şi de documentare: Institutele Sociale din Banat şi Basarabia. *Sociologie Românească*, II, 11-12, 530.
- Golopenţia, A. (1995) *Restituiri*. Bucureşti: Ararat.
- Golopenţia, A. (2002) *Opere complete*, I, *Sociologie*. Bucureşti: Enciclopedică.
- Grofşorean, C. (1933) Înfiinţarea Institutului Social Banat-Crişana. *Revista Institutului Social Banat-Crişana*, I, 1, 13.
- Grofşorean, C. (1938) Metoda monografică a Institutului Social Banat-Crişana. *Timpul*, IX, 10.
- Grofşorean, C. (1943) Programul Institutului Social Banat-Crişana. *Dacia*, 4, 2.
- Montani, I. (1934) Problema adevărată. *Vestul*, 4, 2.
- Negru, A. (1999) *Din istoria cercetării sociale româneşti, Institutul Social Banat-Crişana*. Cluj-Napoca: Argonaut, 206.
- Negru, A. şi Pop, E. (1987-1990, 1991) Contribuţia Institutului Social Banat-Crişana la cercetarea culturii populare. *Anuarul arhivei de Folclor*, VIII-XI, Cluj-Napoca: Academia Română, 175-189.
- Rostás, Z. (2000) *Monografia ca utopie*. Bucureşti: Paideia.
- Rostás, Z. (2005) *Atelierul Gustian o abordare organizaţională*. Bucureşti: Tritonic.
- Ruja, G. (1987) Şcoala Politehnică din Timişoara şi Institutul Social Banat-Crişana în climatul cultural ideologic al perioadei interbelice. *Studii de istorie a Banatului*, XIII, Timişoara: Universitatea de Vest, 125-155.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1930) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 26, inv. 380.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1934) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 57, inv. 380.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1935) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 173, inv. 380.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1937a) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 183, inv. 380.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1937b) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 184, inv. 380.
- Serviciul Judeţean Caraş-Severin al Arhivelor Naţionale (SJCSAN) (1938) Fond Muzeul de istorie Reşiţa, dosar 80, inv. 380.
- Stahl, H. H. (1971) Învăţăminte metodice şi tehnice. *Sociologia militans*, III, Bucureşti: Ştiinţifică.

Primit la redacţie: Iunie, 2012